

Mateusz Szuba

Streszczenie pracy doktorskiej „Dzieje ziemi białogardzkiej na Pomorzu Wschodnim do początku XIV wieku”

Celem niniejszej pracy było omówienie dziejów ziemi białogardzkiej w średniowieczu do początków XIV w. Wiele ustaleń ma charakter hipotetyczny, co wynika ze słabości materiału źródłowego.

Ustalono, że w okresie wczesnośredniowiecznym (do XII w.) widoczne są zachowane tendencje osadnicze, także w porównaniu do czasów sprzed wędrówki ludów. Trudne do udowodnienia jest istnienie osobnego plemienia na terenie ziemi białogardzkiej do X w.. Istnieją natomiast przesłanki za terytorialną odrębnością powyższego obszaru w X-XII w., choć mógł on także podlegać sąsiedniej ziemi gdańskiej. Zapewne ziemia białogardzka została w X w. opanowana przez Piastów, choć brak na to pewnych dowodów. Natomiast zajęcie powyższego terenu przez Bolesława Krzywoustego wciąż należy bardzo ogólnie kłaść w okresie po 1113 r., a najdalej w 1119 r. Hipotetycznie stało się to bliżej 1115/1116 r.

Dla okresu II poł. XII i pocz. XIII w. ziemia białogardzka prawdopodobnie wchodziłaby w skład namiestnictwa/księstwa gdańskiego. Niewykluczone, że w tym czasie osobną dzielnicę posiadał tutaj Mściwoj I. Z drugiej strony mogły się tutaj znajdować tylko jego dobra prywatne należące do wspomnianego dynasty lub jego żony – Zwinisławy.

Ok. 1233 r. swoją dzielnicę w ziemi białogardzkiej i zapewne od razu w chmielęńskiej objął Racibor Mściwojewic. Podczas wojen domowych ze Świętopełkiem, najprawdopodobniej w okresie 1236-1238, być może dokładnie w 1237 r., doszło do zniszczenia Białogardy. Racibor przebywał w niewoli od 1243 r., pod koniec 1248 r. odzyskał wolność. Ze wzmianek źródłowych wynika, że w okresie do 1266 r. książę ten pozostawał formalnie właścicielem dzielnicy białogardzkiej, jednakże rzeczywiste rządy sprawował tam Świętopełk. Ok. 1266 r., Racibor wstąpił do zakonu krzyżackiego przekazując mu w posagu dzielnicę białogardzką, co rozpoczęło długoletni spór. Uznano za możliwe, że jednym ze skutków darowizny Racibora i był układ w Choszczynie z 1269 r. Przyznano bowiem rację, że wspomniany w tym układzie gród można identyfikować z Białogardą nad Łebą. Spór z zakonem krzyżackim zakończył się zawarciem układem w Miliczu w 1282 r.

W okresie rządów Mściwoja II nastąpił powrót do znaczenia miejscowego wyższego rycerstwa. W tym czasie majątki uzyskali tu też prawdopodobnie Zarębowie. Być może w okresie rządów Władysława Łokietka, jeśli nie już wcześniej, wpływy w ziemi białogardzkiej posiadali Święcowie. W 1301 r. Białogarda, być może z poparciem miejscowego rycerstwa, została opanowana przez wojska rugijskie. Nie można wykluczyć, że doszło wtedy do upadku ośrodka administracyjnego w Białogardzie, choć istniejące przesłanki wskazują, że gród był użytkowany dalej.

Wzmianki źródłowe wskazują, że być może już w drugiej dekadzie XIII w. istniał na terenie ziemi białogardzkiej osobny okręg administracyjny, nie wiadomo jednak jakiej rangi. Pierwsze wzmianki o miejscowych urzędnikach pochodzą dopiero z 1257 r., a o kasztelanii dopiero w 1277 r. Możliwe jednak, że kasztelania i pałacja białogardzka powstały już za rządów księcia Racibora w l. 30. XIII w. Choć ostatnie wzmianki o tych jednostkach pochodzą z l. 80. XIII w., to bardzo możliwe że istniały one nadal dalej. W wypadku pałacji byłoby to jednak tylko funkcjonowanie formalne. Nie można wykluczyć, że już w okresie książęcym istniała w Salinie osobna kasztelania lub okręg sądowy. Jeśli chodzi o organizację kościelną ustalono, że w X i XI w. parafie jeszcze nie powstały. W okresie do 1308 r. istniały parafie w Białogardzie, Salinie oraz przypuszczalnie w Łebuni lub Rozłazinie, a być może także w Garczegorzu, Janowicach, Osiekach i Brzeźnie Lęborskim. Pod względem gospodarczym w ziemi białogardzkiej duże znaczenie miało rybołówstwo i rolnictwo. Niewiele można powiedzieć o osadnictwie, ze względu na małą ilość wzmianek, choć zwraca uwagę duża ilość osad rycerskich.

Nie wiadomo, w którym dokładnie momencie agresji krzyżackiej w 1308-1309 r. została zajęta przez nich ziemia białogardzka. W okresie rządów krzyżackich w źródłach wzmiankowane są okręgi białogardzki i saliński. Prawdopodobnie Zakon początkowo opierał swoje rządy na istniejącej organizacji terytorialnej, z czasem wprowadzając własne struktury. Za cezurę można tu uznać pojawienie się urzędu wójta lęborskiego w l. 60 XIV w. Krzyżacy prowadzili przychylną politykę wobec miejscowego rycerstwa. Szczególnie liczne na omawianym terenie były osady na prawie polskim. Oprócz tego można zaobserwować akcję kolonizacyjną.

We wnioskach wskazano, że ziemia białogardzka jako osobny organizm polityczny miała charakter krótkotrwały. Trwałe natomiast było jej znaczenie jako jednostki osadniczej i administracyjnej. Wskazano na konieczność prowadzenia dalszych badań, szczególnie archeologicznych na grodach w Białogardzie i Salinie. Wymagane są również badania dyplomatyczne oraz opracowanie pewnych problemów dziejów politycznych Pomorza

Wschodniego. Dla badań porównawczych istotne jest również opracowanie dziejów Białogardu nad Parsętą.